

Het Beleefde Genot vzw - De Uil van Minerva

5de Thomas Mannlezing

Wat komt er op ons af?

Van verandering naar verbetering.

Een reflectie over de aan de gang zijnde maatschappelijke (r)evoluties.

PROF. DR. EM. MARK EYSKENS

Inleider: Prof. dr. em. Rob Devos

Zondag 19 april 2015, GLAZ, Loppem

Bijlage Toverberg 37 – Zomer 2015

Prof. dr. em. Rob Devos

Wat komt er op ons af?

Inleiding door Prof. em. Rob Devos van het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte aan de K.U.L.

Geachte professor en minister Eyskens, dames en heren.

Het is mij een plezier om de academicus en politicus, Mark Eyskens, vandaag voor u in te leiden. Maar is dat wel nodig u de heer Eyskens voor te stellen?

Mijn introductie wil dan ook vooral een verwelcoming van de gast en een opwarming van het thema zijn.

De titel van zijn lezing vandaag luidt - in extenso, zoals dat hoort -: 'Wat komt er op ons af? Van verandering naar verbetering. Een reflectie over de aan gang zijnde maatschappelijke re/evoluties'.

De filosofie begrijpt haar eigen tijd, ze is: "*Ihre Zeit in Gedanken erfaßt*" zegde Hegel en "*Das Wahre ist das Ganze*". Een dergelijk alomvattend tijdsbeeld en hoog gegrepen wereldvisie is een typisch modern project, wij daarentegen zijn postmoderne Westerlingen.

De grote verhalen zijn voorbij, recht en politiek, kunst en religie, economie en ethiek zijn zelfstandige maatschappelijke velden geworden met hun eigen logica.

Bovendien is er, wat Eyskens zo treffend noemt, de wet van de afnemende relatieve kennis.

Wat wij anno 2015 kennen, is enorm toegenomen, maar wat we zouden moeten kennen nog veel meer, en hoe meer we weten hoe machtelozer we ons soms voelen. Zijn wij dan hopeloze zoekers naar zin, dwalend tussen anonieme machten, wat Eyskens 'vermenning' noemt? Nee, de postmoderne filosoof, zeg maar de intellectueel met de vinger aan de polsslag van de actualiteit, wat Mark Eyskens wil zijn, kan zoals een veerman heen en weer varen tussen verschillende maatschappelijke eilandjes en momenten van inzicht overbrengen, het beeld is van Jean François Lyotard, precies bekend als de auteur van 'La condition postmoderne'.

Onze gast vandaag is uitstekend geplaatst om die rol van veerman op zich te nemen, hij beweegt zich met ervaring en inzicht, diepgaand en speels, betrokken en afstandelijk, met ernst en humor, vaak een snuifje spot en zelfspot, tussen economie en meta-economie, tussen politieke praktijk en theoretische reflectie, tussen wat is en wat hoort te zijn.

Eyskens is een doorwinterd politicus, op de nationale en internationale fora. Hij begon zijn politieke loopbaan als nog geen 30-jarige toen hij adviseur bij Minister van Financiën André Dequae werd.

Tussen 1976 en 1992 was hij lid van dertien opeenvolgende regeringen, onder meer als minister van financiën en buitenlandse zaken.

In april 1981 werd hij eerste minister, zijn rooms-rode coalitie lanceerde, dat vergeten wij vaak, de eerste Maribeloperatie, met het oog op herstel van het concurrentievermogen.

De regering viel na een communautair conflict over de financiering van de Waalse staalindustrie, althans de officiële versie.

In zijn boek 'Levens een reis in de tijd' verwijst de auteur echter naar het overlijden van zijn moeder, zijn afwezigheid daarbij en zijn moedeloosheid over het gebrek aan cohesie in de bestuursploeg, als minstens even beslissende ervaringen in die moeilijke periode.

Een harde bekentenis, maar daar is de relativerende en vooral zelfrelativerende Eyskens weer, hij omschreef zijn regering later als een pedagogische demonstratie van hoe het niet moet.

Eyskens beheerst het politieke metier.

Hij speelt het spel van de macht met brio, met veel humor, ik citeer: *"Politiek is de kunst om net zoveel water in de wijn te doen dat de meeste mensen nog steeds denken echte wijn te drinken. En weer dat tikje cynisme, net genoeg om geen eelt op je ziel te krijgen in een harde wereld waarin je veel kortstondige bondgenoten maar weinig echte vrienden hebt. De meerderheid bestaat uit idioten, de minderheid ook, maar daar zijn ze minder talrijk."* Dat was een citaat.

Wat hem boeit is niet de macht om de macht, maar de klas-sieke staatsmanskunst, en daarbij zijn geloof in de unieke positie en het blijvende belang van de christendemocratie en ja het personalisme, zeg maar een christelijk humanisme. Bij het verlaten van de regering in 1992 bestempelde hij zichzelf als een idealist zonder illusies. Wat toch nog veel beter is dan een illusionist zonder idealen.

Ik heb de laatste tijd nogal wat gelezen en een steeds terugkerende passage in zijn boeken gaat als volgt: *"Enkel in de verdediging van rechtvaardigheid is extremisme geen ondeugd, enkel in de behartiging van verdraagzaamheid is gematigdheid geen deugd"*.

Eyskens is niet alleen politicus maar ook academicus of beter professor koppelteken politicus, hij is dokter in de economische wetenschappen, in de rechten en baccalaureus in de filosofie. Een laatste titel waar hij heel trots op is. Hij doceerde algemene economie, micro-economie, en publieke financiën aan de K.U. Leuven, zijn Alma Mater, waar hij talloze academische functies vervulde. Ik vermeld er slechts één, hij richtte in 1994 het programma 'Lessen voor de XXIste eeuw' op, een mastervak, waarin studenten kennis maken met de problemen, de methodologie en de bevindingen van andere disciplines. Kwestie van geen vakidioten op te leiden.

Hij reflecteert over het politieke bedrijf, van de politiek naar de ethiek, van de economie naar de filosofie. Hij hield in totaal elf à twaalfduizend lezingen, het staat in 'Mijn Levens, een meervoud' en ik geloof het. Ooit zei kardinaal Van Roey tot de jonge retorica-student en primus perpetuus in het Leuvense Sint-Pieterscollege: *"U spreekt goed"*. De kardinaal was zelf een zwijger zodat elk woord uit zijn mond beschouwd werd als goud.

En sindsdien kan Eyskens het niet meer laten, nulla dies sine linea, maar dat is een eufemisme. Hij schreef meer dan duizend artikels en veertig boeken, of zijn het er al meer intussen?

Maar ook een roman, reële en fictieve redevoeringen, vrij veel gedichten.

Tussendoor vindt hij de tijd om te schilderen en naar muziek te luisteren. Waar haalt Eyskens de tijd vandaan om zijn eigen boeken te lezen? De oorzaak van zijn schrijfsucht is, volgens hemzelf, een weke plek in zijn hersenen, een afwijking genoemd, grafomanie, ik citeer: "... een ziekelijke neiging om te schrijven, een obsessieve impuls om zich uit te drukken. Ik zou zeggen een koppigheid om de eigen tijd te blijven duiden", want Eyskens wil hardnekkig begrijpen wat er nu gebeurt, in tegenstelling tot andere politici, ouder wordende politici die erover klagen dat ze van vorige eeuw waren, dat soort klachten lees je bij Eyskens nooit, hij wil bij de tijd zijn, hij wil begrijpen of wat verandert ook verbetering betekent, of/en hoe wij in staat zijn om blinde ontwikkelingen een humane wending te geven.

De auteur Mark Eyskens, houdt van de nevenschikking, verandering én verbetering, welvaart én welzijn, macht én gezag, publieke opinie én politiek leiderschap, maatschappij én samenleving. Het voegwoord 'en' plaatst beide termen niet zonder meer naast elkaar, ze zijn intens op elkaar betrokken, de eerste term is noodzakelijk voor de tweede, maar niet voldoende.

Verbetering is iets anders en meer dan verandering, welzijn voegt iets toe aan welvaart, in de politiek gaat het niet louter om macht, ten minste niet in de politiek *tèchnè*, de kunst en kunde van het inrichten van een gemeenschap.

Door de tweede term: verbetering, welzijn, gezag, ontstaat ruimte voor ethische bezinning, voor een metaleven, dus voor bewuste sturing, het menswaardige vormgeven aan sociologische feiten en wetmatigheden.

"Ik heb nooit gepleit voor minder staat, maar voor een andere staat", schrijft Eyskens. Anders maar beter. Daarover gaat het vandaag, en graag geef ik het woord aan professor én politicus Mark Eyskens.

Prof. dr. em. Mark Eyskens

Wat komt er op ons af?

Van verandering naar verbetering.

Een reflectie over de aan de gang zijnde maatschappelijke (r)evoluties.

Meneer de voorzitter, geachte collega, dames en heren, beste vrienden,

Ik sta een beetje verstoemd van de prachtige inleiding door collega Devos hier gebracht. Ik heb heel wat lofbetuigingen gehoord en die zijn steeds gênant om te beluisteren, maar uiteindelijk plezant om aan te horen.

En sommige details die hij verteld heeft, doen mij vermoeden dat hij mijn dossier geraadpleegd heeft dat zich bevindt in de archieven van de Staatsveiligheid.

Het was ook een zeer doorwrochte en diepzinnige inleiding, uiteraard zal ik hem straks de tekst vragen van wat hij daarnet heeft gezegd. Het kan wel eens dienstig worden in tijden van grote kritiek en allerlei twisten, een objectief observator heeft altijd een groter gezag dan mensen die alle dagen in de media moeten roeren.

We zijn hier bijeen vandaag om samen na te denken over wat er te gebeuren staat: wat komt er op ons af? Ik zou kunnen zeggen dat de aarde nog steeds rond en hard is, maar de wereld, en dan bedoel ik de wereld van de mensen, is vlak en vloeibaar, en dat is een kolossale verandering, de wereld is 'a flat world', was de titel van een heel beroemd boek, geschreven door een zekere Thomas Friedman¹, een platte planeet, een vlakke wereld, want we zijn in communicatie met iedereen, vele ouders hebben kinderen die in het buitenland verblijven en die daar studeren of die daar werken, en die communiceren met elkaar elke avond via Skype, om te zwijgen van het mailverkeer en al wat er uit die magi-

¹ Thomas L. Friedman, *The world is flat, A Brief History of the Twenty-first Century*, 2005

sche doos tevoorschijn komt, die wij de Smartphone noemen of de iPad, of noem maar op, al de snufjes van de moderne technologie.

De aarde is rond en hard, maar de wereld is vlak en vloeibaar en de opeenvolgende technologische en wetenschappelijke revolutie die we beleven, neemt versneld toe, het is een exponentiële permanente explosie. Onder het ancien régime waren de veranderingen zo traag dat niemand die opmerkte, vandaag gaan de veranderingen zo snel en zijn zo diepgaand dat we allemaal moeite hebben om ze op te merken, laat staan om ze in te schatten.

Ik was getroffen door wat op het nieuws werd gemeld, twee dagen geleden, men heeft in Frankrijk een voorhistorische grot, de grot van Chauvet, dat is de naam van de ontdekker, gekopieerd en die is ingehuldigd in de Ardèche, en in die oorspronkelijke grot heeft men in 1994 fantastische wandschilderingen ontdekt, van de dieren die toen hier leefden, zelfs panters, geweldige rotstekeningen, en men heeft de methode toegepast van de koolstofdatering 14, en daaruit blijkt dat die schilderijen 36.000 jaar oud zijn.

Maar een beetje verder in Frankrijk, in de Dordogne, heeft men in 1940 een andere grot ontdekt, die van Lascaux, en daar waren ook prachtige wandschilderijen, bijna dezelfde, maar die dateren slechts van 16.000 jaar geleden, dus gedurende 20.000 jaar is de tekenkunst van de primitieve mens, zijn opvatting over zijn omgeving, niet veranderd. Het was een totale, stabiele beschaving, van jagers, verzamelaars, nauwelijks nomaden.

Maar vandaag de dag, we kunnen ons leven niet meer inbeelden zonder de iPhone, zonder de computer, zonder internet, en het zijn allemaal zeer recente ontdekkingen.

Het is al lang mijn overtuiging dat de wetenschap de geschiedenis bepaalt, for better and for worse.

Wetenschappelijke ontdekkingen en technologische toepassingen, inderdaad for better and for worse, want statistisch is het zo dat er vandaag wat minder geweld wordt gepleegd op aarde, dan zeg maar veertig, vijftig of honderd jaar geleden, maar was men beginnen gooien met atoombommen en waterstofbommen, en we zijn er heel dicht toe genaderd,

dan zaten wij waarschijnlijk hier allemaal samen vandaag niet zo gezellig bijeen.

Het potentiële gevaar van de uitroeiing van de mensheid is nooit zo groot geweest als nu, maar gelukkig zijn er nog redelijke mensen, is er de wederzijdse afschrikking en men aarzelt om alle duivels van het laatste oordeel los te laten.

Ik krijg vaak mails van studenten die mij vragen of ik geen suggestie heb voor een onderwerp van hun eindverhandeling of een doctoraat. Wel ik heb een heel mooie titel: 'Van Gutenberg tot Zuckerberg', de man die de boekdrukkunst heeft uitgedacht, eind vijftiende, begin zestiende eeuw en Zuckerberg, de man van Facebook, die nu op zijn eentje al twintig of dertig miljard dollar waard is. Het is geweldig, beiden verwekken de revoluties, Gutenberg natuurlijk, maar Zuckerberg ook. Het is iets wat de jongere mensen aanspreekt dat ze in de software geniale uitvindingen doen en dan ten eerste zeer plots gefortuneerd worden en zeer geacht worden en zo voorts, met als mythische figuur natuurlijk iemand als Bill Gates en anderen, dat zijn de wonderdoeners van vandaag.

Historici plegen de geschiedenis op te delen in twee grote perioden, althans wanneer men het in Engels uitdrukt, BC and AC, before Christ and after Christ. Vandaag betekent BC before computer en AC after computer.

Ik heb aan mijn studenten altijd uitgelegd dat de implosie van het communisme en de explosie van de Sovjet-Unie, aan het eind van de vorige eeuw, vanaf de val van de muur van Berlijn, natuurlijk te maken had met de inefficiënties van de communistische economie en de planeconomie en de bureaucratie en de corruptie en de geestelijke dictatuur, natuurlijk.

Maar in wezen heeft de implosie van het communisme te maken met de kennisrevolutie en de informatierevolutie gepromoot door met name de computer, de chips, en het is die wonderbare binaire rekenkunde, positief-negatief, ja of neen, maar we hebben een talus² gecreëerd die het mogelijk maakt alles uit te drukken en alles voor te stellen.

² sprongbeen

De informatierevolutie is eigenlijk begonnen met de radio, de televisie, maar vooral spectaculair, het intreden van de computer in onze beschaving, heeft voor gevolg gehad dat het communisme is ineengestort om een simpele reden.

De belangrijkste productiefactor vandaag is de menselijke kennis, creativiteit gesteund op informatie, en de communistische doctrine zegt, dat om de mensen te bevrijden van het juk van het kapitalisme, je de productiefactoren moet collectiviseren, daar moet je 'Volkseigendom' van maken, moet je laten besturen door het volk, door zijn vertegenwoordigers, en er is maar één goede vertegenwoordiger van het volk, dat is de communistische partij; dat was de stelling van Karl Marx, nota bene, Karl Marx die dat allemaal heeft neergeschreven onder meer in zijn Communistisch manifest, en dat heeft hij gekriebeld op een paar velletjes papier, op een gammele en wankele tafel, in een café op de Grote Markt van Brussel namelijk 'De Zwaan'. Het café staat er nog zeer goed bij, goed onderhouden. In de tijd van Marx was het een volkscafé, zeer goedkoop, en vandaag is het een exclusief uitermate duur restaurant geworden. Maar er staat tegen de gevel een koperen gedenkplaat, en in de zaal zelf, in de hoek staat het schilderij van Karl Marx waar hij gezeten heeft en dat beroemde Communistische manifest heeft geschreven in 1848. Dat heeft dan toch voor gevolg gehad dat ook in ons leven, in de tweede helft van de twintigste eeuw, de helft van de wereldbevolking, een aantal miljarden mensen, heeft geleefd in dat systeem dat nu is ten onder gegaan, omdat het onmogelijk is de belangrijkste productiefactor die kennis heet en informatie te collectiviseren. De kennis is van individuen en van groepen individuen, maar die kunnen niet collectiviseren. Dus het communisme staat voor een onoverkomelijke hinderpaal, namelijk de kennisrevolutie.

Maar het kapitalisme heeft ook zware klappen gekregen, bijzonder zware klappen. De financiële crisis vanaf 2008-2009, met de grote drama's in onze banken, ook banken waarvan men dacht dat het rotsen in de branding waren, en die bijna allemaal failliet zijn gegaan, en die de regeringen hebben moeten redden. En dat heeft geleid tot het explode-

ren van de openbare schuld in vele landen, en daar betalen wij nu nog altijd het gelag voor. En dat maakt nu nog steeds onze economie zeer kwetsbaar en het heeft nog steeds voor gevolg dat er een economische crisis is, en dat heeft nog steeds voor gevolg dat het geld niet meer rendeert, dat leningen ongeveer gratis zijn, dat heeft ook voordelen maar ook nadelen. Wel dat alles wijst op een diepe crisis van het kapitalisme. Die crisis heeft natuurlijk te maken met het nemen van ongehoorde risico's en wanneer we in de anekdotes willen afdalen, die crisis is eigenlijk onrechtvaardig voor Europeanen, want die komt uit Amerika, is overgewaaid uit de Verenigde Staten van Amerika en het gaat in de geschiedenis soms ook om de belangrijke rol gespeeld door personen, onderschat dat niet, de rol van individuen in de geschiedenis.

Toen Bill Clinton president werd, misschien wordt zijn vrouw het nu, twintig jaar later, dan wou Hillary Clinton, die zeer ambitieus is, een soort sociale zekerheid in Amerika invoeren, de Amerikanen waren daar toen niet op voorbereid, nu ook nog eigenlijk niet en ze had een voorstel uitgewerkt met allerlei technici en specialisten en ze legde dat voor aan de senaat en in de senaat werd dat met klank verworpen, en ze was zeer gedeprimeerd, Hillary.

En Bill die moest het een en ander doen vergeven door zijn vrouw, die troostte haar, wreef over haar schouders en zei, kijk eens hier, we gaan toch iets doen op sociaal gebied, we gaan hypotheekmaatschappijen maken, die zeer goedkope kredieten gaan verlenen aan de Amerikanen, zodat elke Amerikaan zijn eigen huis kan kopen of bouwen, goedkope hypotheekkredieten. Fanny Mae en nog een andere maatschappij, waren die twee hypotheekmaatschappijen. En die zijn begonnen met die hypotheekkredieten te verlenen, jarenlang hebben ze daarbij grote risico's genomen. Er werden kredieten gegeven voor 150 % of 200 % van de waarde van het vastgoed. En die vastgoedmarkt die steeg aanvankelijk, werd een zeepbel, tot de zeepbel is gebarsten, en dan is die vastgoedmarkt in mekaar gestort en zijn die prijzen gedaald. Dus die hypoteekmaatschappijen hadden de grootste moeite om hun gelden te recupereren en zijn uiteindelijk failliet gegaan.

En dan heeft de Amerikaanse regering die twee hypotheekmaatschappijen ondersteund en gered, maar die hypotheekmaatschappijen hadden hun producten ook verkocht aan de banken, meer bepaald aan één belangrijke Amerikaanse bank, de Lehman Brothers. Die zat vol met wat men noemt verpakte hypotheekkredieten en Lehman Brothers begon ook te wankelen. Toen was er een nieuwe president, Bush, Bush jr., en dan kwamen die mensen van Lehman Brothers bij Bush om te zeggen: red ons ook. En dan zei Bush: Ah neen, u red ik niet, die twee hypotheekmaatschappijen tot daar aan toe, maar u red ik zeker niet, trek uw plan. Het had ook te maken, om niet te erg in details te treden, met het latente antisemitisme in Amerika, de leiders van Lehman Brothers waren Joden. En er was dus geen politieke meerderheid om een Joodse bank te redden. Goed.

Men heeft Lehman Brothers laten failliet gaan maar Lehman Brothers was een bank die de beleggingsfondsen, in de hele wereld, zijn eigen producten verkocht, dat deden hier bij ons Fortis en KBC en Dexia en noem maar op en door het faillissement van Lehman Brothers zijn al die banken in Europa beginnen te wankelen.

En dat heeft een geweldige schok verwekt in het zogenaamde kapitalisme, maar er is een andere meer fundamentele reden waarom het kapitalisme ook ziek is, en zeer zware existentiële problemen heeft, dat is niet alleen het toenemen van de ongelijkheid in de wereld, we worden wel wat welvarender op lange termijn bekeken.

Voor de laatste tien jaar blijken de Belgen dan toch aanzienlijk rijker geworden te zijn, wanneer je kijkt naar de waarde van de financiële activa, de aandelen, zelfs het vastgoed. We worden rijker, maar de ongelijkheid neemt toe. Dit verscheen in een dik boek van een Franse econoom, Piketty. Dat boek is een bestseller geworden³. De ongelijkheid neemt inderdaad toe en dat verwekt natuurlijk een sociale en politieke spanning.

³ Thomas Piketty, Kapitaal in de 21ste eeuw, 2014

Er is een tweede factor die het kapitalisme ondermijnt en ongeloofwaardig maakt. De intellectuele eigendom, de industriële eigendom is niet meer beschermbaar.

Als je een uitvinding doet, of een goed idee hebt, je kunt dat dan breveteren, je kunt een licentie nemen, je kunt het beschermen met allerlei juridische middelen, en die gelden dan voor drie jaar of voor vijf jaar en daar moet je voor betalen.

En dan blijkt, dat als je een uitvinding gedaan hebt, ik denk aan de farmaceutische nijverheid, het uitvinden van een nieuw medicijn kost gemakkelijk vijfhonderd miljoen euro aan researchkosten, je vindt het medicijn uit, je brengt het op de markt, na alle mogelijke vergunningen die zeer streng zijn, en wat gebeurt er?

Binnen de drie maand blijkt dat uw medicijn, uitgevonden in België, we hebben in België een paar grote farmaceutische bedrijven die nog zeer creatief zijn, dan blijkt dat uw medicijn verspreid wordt onder een andere naam bijvoorbeeld in China, of in India of in Vietnam, dat zijn de nieuwe economische tijgers. En dan stuurt uw bedrijf een directeur naar China, om te gaan protesteren en die wordt daar van de os naar de ezel verwezen, die komt er uiteindelijk terecht bij een directeur-generaal en nadien bij een secretaris-generaal en dan bij een viceminister, in China zijn er nog meer ministers dan bij ons, , dan komt uw directeur eindelijk terecht bij een echte minister. Die directeur zegt dan: ja maar kijk, dat is toch een schande, we hebben hier een nieuw medicijn ontdekt, we zijn er vijf jaar mee bezig geweest, dat heeft ons vijf miljoen gekost, en u kopieert dat?

Ja maar, zegt dan die Chinese minister, in het Chinees, we hebben gewoon de bijsluiter gelezen. Het staat er allemaal op, wij kunnen ook lezen. Ja maar, zegt de directeur: hebt u niet het laatste zinnetje gelezen op de bijsluiter, copyright? Vertaald via de computer is dat in het Chinees, tjing tjang tjong tjung. Dan vraagt de directeur, ja maar vertaal eens terug in het Engels, tjing tjang tjong tjung, en de computer vertaalt met zijn nasale stem tjing tjang tjong tjung, luidt dan the right to copy.

Zij vinden dat ze het recht hebben om te kopiëren.

Er was, drie jaar geleden, een congres van eminente juristen en sociologen en filosofen in Washington over intellectuele eigendom en industriële eigendom en de stelling van velen was: als u een goed idee hebt, als u een uitvinding doet, wacht er niet mee om dat mede te delen aan de hele mensheid, dat wordt eigendom van de mensheid, en niet van u, wees niet egoïstisch, deel het mee aan iedereen, en tot op zekere hoogte is dat volop bezig.

Dus op internet kun je ongeveer alles vernemen over ongeveer alles, en dat bedreigt het kapitalisme, want het kapitalisme steunt op het begrip van de bescherming van het privé-eigendom. Met een rechtsstatuut dat is afgekeken van de oude Romeinen, tweeduizend jaar geleden, dat wordt nu volledig opgeblazen, daar blijft eigenlijk weinig van overeind. En dan krijg je het probleem hoe financier je de research, als wat wij uitvinden, een maand later wordt gekopieerd door mensen die geen enkele inspanning hebben gedaan, kunnen we dan nog onze research financieren?

Dat zijn zeer ingewikkelde structurele problemen, ik zei het reeds, we leven in een samenleving die wordt overspoeld door wervelwinden van opeenvolgende veranderingsgolven en dan moet ik steeds grinniken wanneer ik politici bezig hoor, die over de daken schreeuwen, vooral tijdens kiescampagnes: change! Stem voor ons, verandering, we hebben verandering nodig.

Dat is toch een ongelooflijke banaliteit natuurlijk. Alles verandert de hele tijd, elke seconde van de dag. Dat is naast de kwestie, de echte kwestie is, hoe je al die veranderingen die op ons afkomen, hoe je die omzet in echte menselijke vooruitgang, in verbetering van de menselijke conditie, door André Malraux la condition humaine genoemd. Ons menszijn, hoe wordt dat beter van al die veranderingen?

Sommige veranderingen zijn goed en die moeten we zo snel mogelijk toepassen, vele veranderingen zijn onvolkomen en onvolmaakt en moeten we bijsturen en er zijn een paar veranderingen die heel gevaarlijk zijn voor de mensheid en die moeten we met alle mogelijke krachten en energie bestrijden.

Met andere woorden, de grote uitdaging, vandaag en morgen, is een ethische uitdaging. Het onderscheid maken tussen goed en kwaad, de veranderingen ten goede toepassen en de veranderingen ten boze uitschakelen. Dat is een ethische vraagstelling.

Ik kom daar straks even op terug en de politiek, zeker in Europa maar ook in Amerika schijnt zich daar niet van bewust te zijn en er zijn natuurlijk een hele reeks landen in de wereld waar de ethische vraagstelling helemaal nooit aan de orde komt. Ik denk aan een land als China of andere landen in de wereld.

Al die veranderingen die op ons afkomen hebben een wetenschappelijke oorsprong en die wil ik samenvatten in een acroniem, een afkorting, BINC, B, I, N, C.

De B van biogenetica en biotechnologie. Fabelachtig, waar men in de wetenschappen mee bezig is, het manipuleren van onze genen, het uitschakelen van erfelijke ziekten, het voorkomen, het uitschakelen van allerlei genetische afwijkingen. Het combineren van alle mogelijke levensprocessen, ik denk aan de plantkunde, het creëren van nieuwe planten, het combineren van planten en dierlijke levensvormen.

Je kunt allerlei geleerde artikelen lezen waaruit blijkt dat waarschijnlijk over tien of twintig jaar in onze moestuin de steaks, bij wijze van spreken aan de takken van de bomen zullen groeien. Het lijkt allemaal sciencefiction, maar één zaak is zeker, wat in mijn leven nog doorging als sciencefiction is allemaal bewaarheid.

Als kleine jongen las ik de albums van Kuifje: 'De reis naar de maan', op de frontpagina die mooie raket naar de hemel gericht en Kuifje ging naar de maan en als kleine jongen dacht ik ja dat is natuurlijk een mooi verhaal, maar daar komt nooit iets van. En toch is dat is natuurlijk allemaal gebeurd. Dus de werkelijkheid overtreft steeds de fictie. De voor de B van biogenetica en biotechnologie.

De I van informatica, en dus de computerkunde, de artificiële intelligentie. De artificiële intelligentie is steeds tot meer in staat en de vraag wordt gesteld: komt ooit het moment dat een computer even slim zal zijn als de mens? Of even

verstandig, wat niet hetzelfde is; de vraag is natuurlijk wat je met verstand bedoelt. Sommige geleerden denken inderdaad dat een machine even verstandig zal zijn als het brein van de mens. Dat moment noemt men een singulariteit, een totale omwenteling in de natuur. We hebben een machine gecreëerd die even verstandig is als onszelf, misschien zelfs verstandiger, misschien komt dat er aan.

Natuurlijk is dat een redenering die uitgaat van wat ik soms noem de dictatuur van het IQ. De dictatuur van het intelligentiequotiënt, een dictatuur die ook wel eens heerst in ons onderwijs. Van onderwijs naar wonderwijs, dat is noodzakelijk. De kennis is overal, de informatie stroomt overal binnen, we leven in tijden van overinformatie, we kunnen het niet verwerken, en overinformatie leidt tot desinformatie, daardoor verwarren we ook alles, de jonge mensen kunnen geen synthese meer maken, ze pikken hier en daar zomaar wat bij elkaar en ze verwarren alles. Wat is de essentie van de zaak? Waarover gaat het eigenlijk? We planten al maar door uitroeptekens, beweringen en we zaaien veel te weinig vraagtekens.

Vandaar het belang van de filosofie, dat is de wetenschap waarin vooral vraagtekens worden gezaaid, dat doen we veel te weinig.

Maar in elk geval de dictatuur van het IQ, ja die kan ook worden uitgeoefend door de machine, door een gesofisticeerde computer.

Maar zal die gesofisticeerde computer, artificieel intelligent, ooit schreien van emotie, zullen er tranen in zijn ogen opwellen als hij een mooi kunstwerk ziet? Een mooie vrouw? De maan die schittert aan een pauwblauwe hemel? Zal die ontroerd zijn, kan die woedend worden, kan die emotie hebben?

Daarop is er momenteel geen antwoord, maar in elk geval is het zeker dat de I in de BINC-formule steeds grotere invloed zal hebben in onze samenleving en dat heel veel taken worden toevertrouwd aan artificieel intelligente machines, waarvan afgeleid zijn de robots. De robots komen er aan in dichte drommen.

En wij moeten natuurlijk langer werken. Het is Bismarck, kanselier Bismarck die in 1880, de pensioengerechtigde leeftijd heeft ingevoerd. Dat was een sociale revolutie, met als leeftijdsgrens 65 jaar. Bismarck was een zeer sluwe vos. Nog in 1880 was de gemiddelde leeftijdsduur van de mensen 48 à 50 jaar. Nadien was bijna iedereen uitgeschakeld. Dus 65 jaar als pensioengerechtigde leeftijd had voor gevolg dat geen enkele pensioen moest worden betaald of bijna geen. Al de mensen waren dood voordien.

Als je vandaag de Bismarckiaanse redenering zou toepassen zouden we de pensioengerechtigde leeftijd moeten plaatsen op 95 jaar. Dat is de waarheid. De regeringen, ook de Belgische, verlengden de pensioengerechtigde leeftijd tot 67, in sommige landen is dat 70.

Nu is het mijn overtuiging dat je niet iemand kunt laten werken in omstandigheden die fysiek en ook intellectueel zeer uitputtend zijn gedurende 40 jaar, 45 jaar van zijn leven, dat is niet redelijk, dus je kunt die leeftijdsgrens maar opschuiven voor de pensionering als je de arbeid anders organiseert voor oudere mensen. Dus het verlengen, het opschuiven van de pensioengerechtigde leeftijd moet gepaard gaan met een totale andere arbeidsorganisatie. Daar maakt men onvoldoende werk van.

Komt daarbij, dames en heren, en dat zegt men ook veel te weinig, de werkduur. Nu is die per week toch nog altijd in België ongeveer 38 uur, in sommige landen 36 uur, 35 uur, maar we gaan natuurlijk, over twintig jaar naar de 20 uren week.

De automatisering van de productieprocessen, de robotisering van de industrie, 3D-printing waarbij men vele producten en dingen die men dagelijks nodig heeft, gaat printen in onze tuin, in de serre en niet meer in de fabriek, dat zijn allemaal revoluties. Het gaat dus voor gevolg hebben dat we gaan overspoeld worden door vrije tijd, en men zal die vrije tijd ook uitbuiten en uitbaten als een soort economische sector, en die zal ook moeten gerentabiliseerd worden om de mensen bezig te houden met allerlei idiote programma's, voornamelijk op televisie of in allerlei zaaltjes waarvoor ze dan moeten betalen, tot daar aan toe, maar dat komt er allemaal aan.

Nu de N van nanotechnologie, een andere revolutie. De wetenschap van de verkleining.

In een laboratorium in Leuven is men er in geslaagd om binnen te dringen in de structuur van atomen, en dus de protonen en de elektronen in een atoom te verplaatsen, te switchen en slaagt men er dus vandaag in om nieuwe materialen te creëren die in de natuur niet voorkomen. Onbestaanbaar materiaal, die men kan programmeren, waar men kolossale dingen mee kan meedoen, materialen die onver-slijtbaar zijn, kabels die zodanig dun zijn dat je ze niet ziet, en die nooit kunnen breken.

Ik kom even terug naar de biotechnologie. Wat daar gaande is, dat heeft ook te maken met de nanotechnologie natuurlijk.

Ik was twee jaar geleden ergens op vakantie met de familie in Zwitserland en 's ochtends wordt een krant onder de deur van mijn hotelkamer geduwd, de beste krant van de wereld en dat is The Herald Tribune. Daar stond een grote kop op, op de frontpagina: "Man creates Life - de mens schept leven".

Ik begin het artikel te lezen en wat verneem ik? Dat in een laboratorium in Californië, een Amerikaanse prof, genaamd professor Joyce, erin geslaagd was voor de eerste maal in de geschiedenis van de mensheid, om leven te scheppen uit een chemische reactie, namelijk een bacterie, een bacterie is een levend wezen, het is wel een levend wezen dat allerlei input nodig heeft, maar het is een levend wezen. Fantastisch! Een bacterie gecreëerd door de mens, en bacteriën die men kan programmeren om bepaalde taken te vervullen, in de toekomst bijvoorbeeld de gaten in onze snelwegen, dicht te maken. Die bacteriën zouden daarvoor geprogrammeerd worden.

Andere toepassing, en Europa is nogal conservatief, wat betreft innoverende toepassingen.

Het probleem van het shale gas en shale oil⁴. Dat geeft aan Amerika vandaag opnieuw het statuut van de grootste economische mogendheid van de wereld, net door de ontdekking van het shale gas en shale oil in de bodem van Amerika

⁴ Schaliegas en schalieolie.

en Canada. Het is moeilijk om dat naar boven te halen, het ligt op min vijfduizend à min zeventuizend meter onder de grond, meestal overdekt door een hele hoge rotslaag, je moet die tot ontploffing brengen, die ontploffingen beschadigen de ondergrond, beschadigen ook de natuurlijke watervoorraden. Er zijn dus grote ecologische bezwaren tegen die technologie.

Maar de Amerikanen doen dat toch, want dat doen ze in gebieden waar weinig mensen wonen, dat kunnen we natuurlijk in Europa niet doen. Europa heeft weinig shale gas en weinig shale oil. België heeft misschien een heel klein beetje in sommige, nu reeds al lang gesloten, Waalse steenkoolmijnen, maar dan moeten we daar tot min achtduizend meter gaan.

Er bevindt zich waarschijnlijk veel shale gas en shale oil in Polen. Polen is een land met een zeer grote economische toekomst, maar we hebben onze ecologische bezwaren; er wordt dus niet geboord naar shale gas en shale oil in Europa.

In Amerika kan men dat wel. Chinezen hebben dat ook, die hebben ook shale gas en shale oil en waar zijn de Chinezen mee bezig? Met een ideeetje van professor Joyce van Californië, namelijk het creëren van bacteriën, de productie van miljarden en miljarden bacteriën, die ze nadien injecteren in de aarde, en die miljarden en miljarden kleine gaatjes boren in die rotslaag. Die bacteriën zijn daarvoor opgeleid, en die boren dus allemaal kleine gaatjes in die rotslaag zodat die rotslaag een soort spons wordt en shale gas en shale oil spontaan opborrelen. Je moet ze nadien maar gewoon opzuigen, en je beschadigt de natuur niet. Kolossaal.

Dat komt er allemaal aan. Dat zijn natuurlijk gebeurtenissen die op economische vlak de evenwichten of de onevenwichten tussen de landen totaal zullen wijzigen.

De nanotechnologie is dus algemeen van toepassing met name ook in de geneeskunde, met de implantaten die steeds kleiner worden en de tijd komt er natuurlijk aan dat onze kleinkinderen of achterkleinkinderen hier zullen rondlopen met minicomputers, die ongeveer alles zullen weten; minicomputers, die zij zullen meedragen in een piercing, waar

dan ook gedragen, en het zal blijken dat de piercing ook nuttig is en met name die minicomputer zal in staat zijn om alle talen simultaan te vertalen in alle andere talen. Dus onze achterkleinkinderen gaan rondwandelen op het plein van de Hemelse Vrede in Peking en die zullen Nederlands spreken, het moet dan wel het Standaardnederlands zijn, of Frans of Duits of Italiaans of Engels of noem maar op, en de Chinezen Chinees, en iedereen zal iedereen verstaan.

Revolutie! Maar het is een combinatie van universalisme en particularisme, kleine talen krijgen een universele draagwijdte, iedereen in de hele wereld zal het Nederlands verstaan, en dus behouden we onze eigen taal. Dat is fantastisch. Het komt er aan, het heft de taalbarrières in de wereld op, eigenlijk de laatste hinderpaal in de communicatie tussen de mensen.

En wat dan met het universitair onderwijs? Wat onze campussen toch beschermt vandaag is de taalbarrière, voor een deel, ofschoon de voertaal in de wetenschappen natuurlijk Engels is.

Maar als die simultaanvertalingen via minicomputertjes algemeen ingang vinden, ja dan ontstaat de werelduniversiteit. The World University. World Campus. Dan is het echt het werelddorp dat daar aantreedt.

BINC, B, I, N en de C, de laatste letter in mijn acroniem, dat zijn de cognitieve wetenschappen, dat zijn de wetenschappen van nu, die te maken hebben met de werking van de hersenen, het brein, the brain sciences, de breinwetenschappen, onze hersenen en ons brein dat is de laatste terra incognita, we hebben het heelal verkend, het zonnestelsel verkend, we weten ongeveer alles over de aarde.

Maar ons brein, daar zijn nog veel ongekende gebieden en zones, en die proberen we op te lichten en ook te begrijpen hoe het werkt; Eens men dat begrepen heeft dan gaat men er ook het brein mee beïnvloeden, dat gaat onder de vorm van manipulatie, eventueel implantaten, andere vormen van beïnvloeding, ook medicaal, gaat men allerlei hersengebreken kunnen oplossen, allerlei karaktertrekken, die onmaatschappelijk zijn. Gewelddadige mensen, mensen met criminele neigingen omtoveren tot brave Hendriken en apostelen,

allemaal paters Damiaan die enkel in de wereld rondlopen om het goede te doen.

Ik wil hier geen karikatuur van maken, maar als je de literatuur vandaag leest, de beïnvloeding van het menselijk karakter, door aangepaste medicatie als gevolg van de BINC-revolutie komt er ook aan.

Al die revoluties hebben voor gevolg dat voor het eerst in de geschiedenis van de mensheid, de mens in staat is zijn eigen evolutie als wezen te beheersen en te sturen.

Voordien was onze evolutie, denk aan het Darwinisme, een proces dat zich uitstrekte over tientallen miljoenen jaren en waar natuurlijk de omgevingsfactoren een grote invloed hadden. Struggle for live en survival of the fittest.

Vandaag beïnvloedt de mens zijn eigen evolutie, fysiologisch, mentaal, karakterieel.

We zijn dus in staat om een nieuw menstype tot stand te brengen, en daar bestaat uitvoerige literatuur over, en daarover gaat mijn laatste boek, dat verschijnt volgende maand en dat heet "Veelal", want het heeft ook te maken met wat de ontdekkingen zijn in de astronomie.

Dat nieuw type van mens dat er stilaan aankomt, noemt men nu in de literatuur transhuman, dat is een transhumanisme, dat is een overgangsfiguur, tussen de mensen die we zijn, en de mens die zeer complementair wordt met de machine. Namelijk technologisch geminiaturiseerd, en op het eind van het proces ontstaat er de posthuman, een postmenselijk wezen, met natuurlijk kolossale ethische vragen.

Dat brengt me dus terug tot de redenering van daarnet, de grootste uitdaging is van ethische aard, want dat transhumane wezen, dat posthumane wezen is dat nog wel een mens? Is dat een mens van wie wordt geloofd dat hij geschapen is naar Gods beeld en gelijkenis?

Dus de hele revolutie, die BINC-revolutie, heeft kolossale maatschappelijke gevolgen, politieke gevolgen, filosofische en ook religieuze gevolgen. En vele mensen hebben het daar moeilijk mee, daar zeer moeilijk mee, alles wankelt.

Wat is nog waar? Kunnen we nog in iets geloven? Zou het kunnen dat de zogenaamde kennismaatschappij paradoxaal leidt tot de maatschappij van grote onkunde, van grote on-

wetendheid, dat de grootste encyclopedie aller encyclopedieën, niet meer de Encyclopædia Britannica is, maar de Encyclopædia ignorantia, de encyclopedie van de onwetendheid. Zoals daarnet gezegd werd: de wet van de afnemende relatieve kennis.

Leonardo Da Vinci en Erasmus, indertijd, die kenden waarschijnlijk vijftig, zestig percent van al het kenbare. De grootste geleerde van vandaag die kent misschien nog nul komma nul vijf percent van al wat kenbaar is.

En dus die zogenaamde kennismaatschappij gaat gepaard met grote onkunde.

Maar waar zijn de ankers? Wat is uiteindelijk nog de zin van het leven? Zou het kunnen zijn dat de zin van het leven bestaat in het zoeken van een zin? Een zin van het leven. De zin van het leven bestaat erin, dat we zinzoekers zijn, en iemand die beweert dat hij de zin van het leven heeft gevonden, goede vrienden, die heeft wellicht niet goed gezocht. Vele mensen vandaag de dag zeggen ja, kijk eens, de zin van het leven is eenvoudig, dat is de strijd tegen de dood. De strijd tegen de dood? Natuurlijk, laat maar leven, en die hele BINC-revolutie heeft daar ook mee te maken, de strijd tegen de dood, langer leven, een beter leven. Op zich is dat een heel belangrijke waarde natuurlijk.

Ik was onlangs op een voordracht van een Franse prof en die had een boek geschreven: "La mort de la mort", "De dood van de dood" en die zei: in deze zaal zitten ouders van kleinkinderen die wellicht 120 jaar oud zullen worden, en die hun kinderen worden 150 jaar oud en die hun achterkleinkinderen worden 200 jaar oud. We schuiven de datum steeds meer en meer op.

En dat is ook zo, maar wat doen we dan met de wereldbevolking? We zijn nu al met 7,5 miljard, bij de aanvang van de twintigste eeuw waren we met 2 miljard, en ten tijde van Jezus Christus waren we met driehonderd miljoen op aarde, vandaag met 7,5 miljard en na het eind van deze eeuw waarschijnlijk met 9 à 10 miljard.

Dus de consequenties van al die uitvindingen zijn inderdaad absoluut omwentelend en stellen dus die ethische problemen op een dramatische manier.

Het komt er dus op aan al die veranderingen om te zetten in menselijke voortuitgang, in verbetering.

Maar wat is menselijke vooruitgang? Als ik dat aan jullie vraag, ga ik misschien toch wel wat convergerende antwoorden krijgen, want de meesten die hier in de zaal aanwezig zijn, zijn bleekgezichten, zoals dat heet in de indianenromans, het zijn blanken, min of meer Europeanen, afkomstig uit de Kaukasus. De Europeanen zijn dus allemaal immigranten, we zijn allemaal immigranten. Ongeveer twintigduizend jaar geleden zijn die afgedaald van de hoogvlakte van Pamir. Wij zijn eigenlijk Kaukasiërs.

Dat leert men ook op de Amerikaanse scholen, dat de inwoners van Europa afkomstig zijn uit Kaukasië.

En als je dus in Amerika rondreist, in het binnenland vooral, en men vraagt aan u: "Where are you from?" "I am from Europe.", "Oh you are from Europe? Then you are a Caucasian." We zijn Kaukasiërs, tot daar aan toe. Maar inmiddels zijn we meer geëuropeaniseerd.

Maar stel dat er hier in de zaal ook mensen zouden zitten uit Azië. Een geelgezicht, bruin gezicht, zwartgezicht, hoe zullen die de vraag: wat is voor u verbetering van het mens-zijn beantwoorden? Zullen die wellicht afwijkende oordelen vellen.

Ik heb mij als minister van Buitenlandse zaken vastgehaakt aan de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, dat is hét monument van moraliteit, wat daarin staat, dat is fantastisch. Dat dat mogelijk is geweest, goedgekeurd door de algemene vergadering van de Verenigde Naties, geloof ik in 1947 of in 1948 dat is heel bijzonder.

Ik heb er veel mee geleurd, als ik naar een ver buitenland ging. Dan vroeg ik aan een medewerker om een notaatje te maken met daarop de schendingen van de mensenrechten.

En dan kwam ik zo bij een president of bij een eerste minister in een Afrikaans of een Aziatisch land, en dan zei ik, ja kijk eens hier, ik verneem dat in uw land een aantal gevangenen zijn aangehouden omwille van hun vrije meningsuiting, dat er in gevangenissen mensen worden gefolterd, dat vrouwen worden gediscrimineerd, enzovoort, enzovoort. Schending van de mensenrechten en al die landen hadden

de Universele Verklaring van de Mensenrechten ondertekend.

Kreeg ik drie soorten reacties. De eerste reactie was er een van verontwaardiging. Er was een president of een minister die zei: wat u vertelt zijn leugens, dat is Amerikaanse propaganda. U is wellicht een agent van de CIA. Daar was met die man geen land te bezeilen en dan zweeg ik.

Bij een ander had ik een ander type van antwoord.

Er was iemand die me zei, een zucht slakend, ja inderdaad, het is hier allemaal niet in orde, wij moeten nog veel, veel, veel bijspijkeren maar u moet beseffen, we zijn een jong land, we zijn onafhankelijk sinds een tien, vijftien jaar, help ons, blijf ons steunen, geef studiebeurzen aan onze jonge mensen en kom terug over vijf jaar, en je zult zien, het zal aanzienlijk zijn verbeterd. Dat was een positieve instelling.

En dan was er een derde soort reactie, dat was een minister of een president die op de hoogte was van de oorsprong van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens in haar eerste versie is besproken en opgesteld door een clubje van vijf personen, allemaal blanken, behalve één Chinees, en dat was dan nog een handlanger van Tsjang Kai-Sjek, en die werd betaald door de Amerikanen, de anderen waren blanken, onder leiding van mevrouw Eleanor Roosevelt. De weduwe van de inmiddels gestorven president van de Verenigde Staten, Franklin Delano Roosevelt.

En die zijn samengekomen in een prachtige villa, in de omgeving van Washington, Dumbarton Oakes, de muziekliefhebbers onder u die weten wellicht dat Stravinsky daar ooit heeft verbleven en daar een concert heeft gecomponeerd, en dat heet het Dumbarton Oakes concerto. Daar hebben dus die vijf mensen, via de input van medewerkers, een tekst voor het eerst goedgekeurd waaruit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is ontstaan.

Wel, mijn gesprekspartner in het Afrikaanse of het Aziatische land, zei dan tegen mij: "You are referring to the Universal Declaration of Human Rights, do you know what kind of document that is? It's a white paper." Is een papier opgesteld door blanken, door witten, dat is dus de blanke moraal, en u doet aan ethisch imperialisme, u wilt uw moraal opdringen aan ons. Dat is in die mate waar, dat bijvoorbeeld een aan-

tal Arabische landen, die ook de Universele Verklaring hebben goedgekeurd, zeven of acht jaar later de Verklaring van Caïro hebben opgesteld en dat is hun Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. En daar gaat het dus onder meer over de absolute noodzaak om wat wij nu noemen de vrouwen te discrimineren. De vrouwen zijn bijvoorbeeld totaal onbetrouwbaar als getuigen in een proces, het woord van een vrouw is altijd leugenachtig, of fantasie. En nog andere dergelijke dingen, dat staat er allemaal in, vanuit een totaal andere culturele opvatting dus. Wij protesteren tegen de nikab en de boerka, maar dames en heren als ik jong was en ik liep door de straten van Leuven dan zag ik nonnetjes, brave nonnetjes rondlopen, zoals de Arabische vrouwen vandaag. En waarom dragen die Arabische vrouwen de nikab en de boerka denkt u? Dat dateert uit het nomadische verleden van die Arabische stammen. Die trokken dus door de woestijn, in stamverband, duizenden mensen, gezeten op kamelenruggen. Je had dus Ali, die zat voor de bult en achter hem zat zijn vrouw en naast hem reed Mohammed op een andere kameel en die had ook zijn vrouw op die kameel zitten, achter de bult, maar die kamelen raakten mekaar in de woestijn, dus die zaten dicht op elkaar, mannen en vrouwen.

Wij bouwden reeds huizen in de middelleeuwen, , kijk naar Bokrijk. Dus families en de vrouwen van de één en de ander waren gescheiden door een muur in leem. Niet in de woestijn, kameelhaar was de scheidingslijn, dus daar heerste dus een grote promiscuïteit en dus Ali die wierp zijn begerige blikken op de vrouw van Mohammed, en vice versa. Om dat nu te verhinderen besloten al die mannen om die vrouwen in te pakken en ze helemaal te verbergen in nikab, waarbij je enkel de ogen ziet of in een boerka, waarbij je helemaal niets meer ziet. Dat is de verklaring ervan, zo simpel is dat. Dus heel diep in de culturele genen, de memen, volgens Dawkins.. Dat uitroeien is dus heel, heel moeilijk.

Ik pleit hier niet voor ethisch relativisme, ik denk dat er een aantal fundamentele gedragsregels zijn, die gelden voor iedereen overall, wat ook zijn gelaatskleur mag zijn, omdat ik ervan overtuigd ben – en dat is wetenschappelijk bewezen

- dat er geen rassen bestaan. Het is wetenschappelijke nonsens. Ons genoom, het genoom van de mens is identiek. Er zijn wel culturele verschillen natuurlijk, historische verschillen, er zijn geen rassenverschillen. Het racisme is dus pure uitvinding. Dat zijn pure angstcomplexen.

Maar natuurlijk in een wereld, die een dorp is geworden, door de BINC-revolutie, krijg je reacties, het is niet gemakkelijk te leven in zo'n een wereld.

De multiculturaliteit is een feit. Die gaat niet verminderen, die gaat enkel vermeerderen. Dat is een groot probleem, je moet dus de multiculturaliteit omzetten in interculturaliteit, leren samenleven, samen ontwikkelen, een gemeenschappelijk project uitbouwen, de interculturaliteit, dat vergt een paar generaties wellicht, dat is héél, héél moeilijk, kijk naar onze grote steden, kijk naar Brussel, kijk naar Antwerpen. En dus daar komen reacties tegen, heftige reacties en die zie je ook op de politieke landkaart. Er zijn partijen die zeggen: ja maar, die vreemdelingen allemaal terug de zee in.

Dat gebeurt nu trouwens in de Middellandse Zee. Er is van-nat weer een schip gekapseisd met 700 mensen die verdronken zijn. Vreselijk. Dat soort opvattingen, ook dat is populair, in veel landen zie je dat, partijen die dat sterk verdedigen, die er succes mee halen. 'Eigen Volk' eerst treft een gevoelige snaar en je krijgt dus in vele landen een dubbel soort nationalisme, een etnisch nationalisme en een economisch nationalisme. Rechtse partijen zeggen al die migranten buiten, die hebben we niet nodig, het zijn allemaal criminelen en luieriken dus allen buiten, en linkse partijen zeggen de migranten mogen komen, maar de producten van buiten die mogen bij ons niet binnen, we beschermen onze markt, dat is economische nationalisme, beide stellingen, zijn achterhoedegevechten, het zijn nonsens.

Het nationalisme is natuurlijk aanwezig als reactie en is zeer begrijpelijk, maar het is onredelijk, het is niet toekomstgericht. Het is als een holbewoner die zich terugtrekt in zijn grot, denkt dat hij alleen is en de ladder optrekt. Zo werkt het niet meer.

We leven nu eenmaal in een wereld die volledig wederzijds afhankelijk is en om terug te keren tot mijn ethisch verhaal

en ook geleidelijk aan naar het slot van mijn uiteenzetting, ik zoek uiteraard een landingsbaan.

Wat mij ook is opgevallen, de laatste jaren, is de invloed van de Aziatische filosofie en Aziatische levensbeschouwing. Dus wij hier in het Westen, zijn opgevoed in de logica van Plato en Aristoteles aan wie we natuurlijk ook veel te danken hebben. Die logica van Plato en Aristoteles, dat is de of-of logica.

Eigenlijk een binaire redenering: goed en kwaad, links en rechts, boven en onder, mooi en lelijk, man en vrouw.

De hele werkelijkheid is door de Griekse filosofen verknipt in twee delen, antinomie, tegenstellingen en dat leidt tot de logica van de keuze, je moet kiezen tussen vooruit en achteruit, links en rechts en dat heeft ook geleid tot de vooruitgang, de industriële ontwikkeling die is losgeslagen vanaf de uitvinding van de stoommachine in de achttiende eeuw, dat heeft te maken met het maken van de keuzes natuurlijk. Het wetenschappelijk onderzoek is permanent keuzes maken.

Maar de Aziatische levenswijze is van heel andere aard, dat is niet de logica van of-of, dat is de logica van en-en.

Die combineren van alles, tegengestelden kunnen samenwerken.

Als ik de regering verlaten heb ik mij, bij wijze van hobby een beetje, verdiept in de fysica en meer bepaald de kwantumfysica.

Dat is technisch heel moeilijk, ik kan het mathematisch niet volgen, maar ik kan het min of meer begrijpen waarover het gaat. De kwantumfysica.

Men ontdekt in de microwereld dat tegenstellingen samengaan, bijvoorbeeld het licht is tegelijkertijd een golf, maar ook een deeltje, een kwantum, en dat is op het eerste gezicht totaal onbegrijpelijk, maar dat is ook zo; het is empirisch bewezen dat het licht een contradictie is, het is tegelijkertijd een golf en een microdeeltje. En zo een microdeeltje kan zich op twee plaatsen terzelfdertijd bevinden en geniet dus van de ubiquiteit⁵, het kan zich op twee verschillende plaatsen tegelijkertijd bevinden, het kan tegelijkertijd vooruit gaan of achteruit gaan, dat is de microwereld en dat is de

⁵ alomtegenwoordigheid

logica van het en-en. Door een groot fysicus, geformuleerd in het Latijn: "Contraria complementa sunt.", "Tegenstellingen zijn complementair."⁶ En daar zit héél grote filosofische wijsheid in, die ook zeer productief is. In de huidige economie hebben we wel moeite met de concurrentie, concurrentie, de struggle for live of survival of the fittest, maar dat maakt ook slachtoffers in de concurrentie. Maar toch is de concurrentie ook nodig, want de beste moet winnen, anders maak je geen vooruitgang, maar hoe gaat dat dan in zijn werk?

Wel vandaag werken veel economen met het concept van 'co-competitie', dat is het samengaan van competitie en coöperatie, je kunt dus concurrent zijn van mekaar en toch samenwerken, je kunt bijvoorbeeld concurrent zijn op de Belgische markt en samenwerken op de Chinese markt, dat is allemaal mogelijk, of je kunt concurrent zijn wat betreft de verkoop maar samenwerken wat betreft de research. Je kunt allerlei dingen ook samen doen, het ene sluit het andere niet uit. Dat zijn totaal nieuwe concepten.

Besluit: we leven in een zeer boeiende tijd, die ook tot nadenken stemt, waarbij dus de essentiële challenge een ethische challenge is.

Tot wat dient het menselijk leven? Wat is de zin van het leven? Met ook een grote invloed op onze religieuze concepten, in het zogenaamde christelijke Vlaanderen, gezien onze geschiedenis, is dat toch een zeer ernstig probleem. Als ik praat met jonge mensen, die alle dagen geconfronteerd worden op de televisie, met het meest afschuwelijke lijden van honderdduizenden mensen, die worden vermoord, die worden onthoofd, die levend worden verbrand, die verdrinken in de Middellandse Zee, en dat soort vreselijke toestanden, of mensen die lijden door ziekte, nog steeds, dan stellen die jonge mensen de vraag: God almachtig, waar is je goedheid? Je kunt alles, maar je doet het niet.

⁶ De Deense natuurkundige Niels Bohr koos bij zijn verheffing in de adelstand als wapenschild Yin en Yang, met het devies "*Contraria sunt complementa*".

Die vragen worden natuurlijk gesteld. En de kerken? Christelijke kerken hebben daar eigenlijk geen efficiënt antwoord op. Of denken we verstaan het niet.

Gods wegen zijn ondoorgroendelijk, dat lijden zal wel een betekenis hebben, maar inmiddels crepeer je als een hond. Dat is een groot probleem voor veel mensen.

Dat heeft dus te maken met het feit, daar ben ik ervan overtuigd, dat ons Godsconcept een fout concept is, een concept dat wij moeten bijsturen. In het Nederlands is tussen het woord God en het woord goed maar één letter verschil. God is goedheid, liefde, naastenliefde, verdraagzaamheid, respect en wederzijds begrip.

Hij is niet almachtig, in de zin van een hocus pocus, almachtige schepper. De werkelijkheid heeft geen begin en geen einde. Ons heelal wel, de Big Bang is een begin, maar daarvoor was er ook wel wat. Het zijn is het zijn en ik lees de Bijbel in de toekomstige tijd, dat geeft mij hoop, de mens zál geschapen worden naar het beeld en de gelijkenis van God, daar moeten we maar eens aan werken, en dat is juist de ethische challenge, een mens scheppen die lijkt op het ideale beeld van de goedheid en de naastenliefde, dat is de goddelijke boodschap en daar trekken we ons aan op, en dit leidt tot een vorm van overleven, van naleven. Deze bijeenkomst had evenwel geen theologische bedoeling, en het woord theoloog kun je ook nog anders uitspreken, Theoloog.

En zo ver wil ik niet gaan, inmiddels dank ik u voor uw aandacht.

De uil van Minerva